

L'evolució de les actuacions del Consell de Cent en matèria d'urbanisme al segle XIV

Albert Cubeles i Bonet

Barcelona Quaderns d'Història, 4 (2001)

El 1301, en el text del decret pel qual es creava el càrrec dels obrers a Barcelona, es diu: "*ad comodum et utilitatem civitatis Barchinone redundare*".¹ La intenció sembla que era articular la intervenció del Consell de Cent amb la gestió urbanística de la ciutat com a conjunt i des d'una perspectiva global, després que aquell, pocs anys abans, hagués intervingut en la construcció d'un nou recinte murat a Barcelona seguint la iniciativa reial. Però l'acció d'aquest ofici, i, per extensió, la gestió del Consell de Cent en matèria d'urbanisme, és difícil de seguir en el decurs dels seus primers cinquanta anys d'existència, ja que no es pot constatar una 'gran' actuació dels obrers fins a la reforma de la plaça del Blat el 1351.² Ara bé, sembla estrany que el monarca facultés el Consell per gestionar d'una manera permanent un aspecte prou important de la vida urbana i que, en canvi, es tardés cinquanta anys a endegar una intervenció d'una certa entitat. Potser és oportú, doncs, plantejar-se fins a quin punt va donar-se aquesta tardança i què va motivar el canvi a la segona meitat del segle. A partir d'una relectura de la seqüència dels fets, es tractarà d'aconseguir perfilar millor el context

1. Vegeu Joan-F. CABESTANY I FORT, «Privilegi fundacional dels obrers de Barcelona (1301)», *Anuario de Estudios Medievales*, V (1964), pàg. 589-591, especialment aquesta última.
2. CABESTANY I FORT, «Privilegi fundacional...», pàg. 590. Vegeu també Joan-F. CABESTANY I FORT, «Una primera reforma urbana a Barcelona: la plaça del Blat (1351)», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, XVII (1977), pàg. 141-154, especialment la pàg. 142. Sobre la figura dels obrers, vegeu Albert GARCIA ESPUCHE i Manuel GUÀRDIA i BASSOLS, «Consolidació d'una estructura urbana: 1300-1516», dins J. SOBREQÜÉS i CALLICÓ (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana/Ajuntament de Barcelona, 1992, vol. 3 (*La ciutat consolidada (segles XIV i XV)*), pàg. 63-65, i també, a la mateixa obra, la pàg. 282, que correspon al capítol de Carme BATLLE, «Vida i institucions polítiques». D'ençà de la creació del càrrec, es pot seguir la nòmina dels obrers al Llibre del Consell gràcies a la seva elecció dins de la mecànica de renovació anual de la magistratura barcelonina; també és possible seguir el rastre de la seva intervenció gràcies a alguns bans. En canvi, no se'n pot constatar l'activitat amb tot detall, ja que els registres econòmics són més tardans i, entre ells, els d'Obreria són escassos i molt fragmentats.

en el qual va néixer i va créixer la preocupació del Consell de Cent per la gestió urbanística de la ciutat.

Els inicis de la gestió urbanística del Consell de Cent

En el conjunt de privilegis fundacionals del Consell de Cent no s'esmenta directament cap competència que pugui ser qualificada d'*urbanística*,³ i no coneixem prou bé quin fou el paper que tingué aquesta institució en l'àmbit urbanístic a la segona meitat del segle XIII, amb l'excepció de la ja esmentada obra dels murs i valls; de fet, aquesta fou l'actuació urbanística més significativa en la qual va prendre part el Consell fins a mitjan segle XIV. En efecte, la primera sèrie documental generada per la magistratura barcelonina s'inicia el mateix any en què es va concedir el privilegi dels obrers (1301).⁴ En canvi, ja al segle XIV, es pot seguir una creixent intervenció del Consell en aquest tipus d'afers. Els anys 1302-1303 es va estudiar la possibilitat de dur aigua de Montjuïc cap a la ciutat, una opció que el 1314 ja s'havia concretat, perquè en aquest darrer any ja hi havia una font d'aquesta aigua al portal de la Boqueria.⁵ L'any següent es construí un nou porxo a la Ribera de la Mar per dipositar-hi el gra que arribava a la ciutat, construcció que marca l'inici d'un seguit d'intervencions que ordenaren la façana marítima de Barcelona. Aquest porxo també era conegut com a Pòrtic del Forment i el 1320 va empedrar-se.⁶ El 1317 el Consell considerà necessari ampliar la plaça del Blat i pensà adquirir-hi cases. Però aquesta iniciativa no va fructificar fins tres anys més tard (i només parcialment), quan fou possible annexonar

3. Vegeu CABESTANY I FORT, «Privilegi fundacional...», pàg. 589, on diu: «Jaume I, en concedir a la ciutat el privilegi de fundació del Consell de Cent Jurats (1257) i en les seves dues posteriors reformes i confirmacions (1265 i 1274), no determinà la jurisdicció i atribucions de l'administració municipal a les obres públiques o privades». Aquestes competències les retenia el monarca a través de les actuacions dels seus oficials, de tal manera que va continuar –com es veu, d'altra banda, en els exemples que hem citat– aquesta dinàmica de concessió de privilegis específics a particulars o a grups de particulars.
4. Josep M. FONT RIUS, «Formació del municipi», dins A. DURAN I SANPERE (dir.) *Història de Barcelona*, Barcelona, Aedos, 1975, vol. 1 (*De la prehistòria al segle XVI*), pàg. 296. Font Rius indica que les referències documentals sobre les actuacions urbanístiques del Consell de Cent són tardanes, i esmenta la construcció d'un pont de fusta sobre el Llobregat (1278) i la participació en el condicionament del Rec Comtal (1279) com a exemples d'aquestes activitats, al costat de la seva implicació en la construcció de les muralles.
5. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1B-I, *Llibre del Consell*, 1 (1301-1302), f. 94. Aquesta notícia ja la va referir F. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, Barcelona, Albert Martín, s.d. [1916], pàg. 392. Vegeu també Josefina MUTGÉ VIVES, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Barcelona/Madrid, CSIC, 1987, pàg. 12-13. Cap a l'any 1310, la ciutat havia concedit un crèdit a Berenguer Sescases per a les obres de les fonts de Montjuïc (AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 2 (1310-1313), f. 67).
6. AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 3 (1314-1315), f. 17; i CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 374. Al costat d'aquest porxo se'n va construir un altre, entre 1377 i 1379, i a mitjan segle XV, a causa d'una ampliació de la plaça de la Llotja, va ser novament modificat. Vegeu també CABESTANY I FORT, «Una primera reforma...», pàg. 143. Cabestany vincula la posada en marxa d'aquest segon mercat del blat a Barcelona amb el creixement de la ciutat. Sobre l'empedrament del 1320: AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 6 (1319-1320), f. 46-47.

la placeta dels Fustanys a l'espai de l'antic Mercadal.⁷ També el 1320 es concediren ajudes per fer diverses obres a l'interior del Call, es procedí a l'obertura del carrer de Bonanat Sabater (actual Flassaders) i el rei va decretar que es procedís a la millora dels ponts que creuaven el tram final del Rec Comtal abans d'arribar al mar.⁸ El 1339 es van obrir noves pedreres a Montjuïc i es milloraren les comunicacions amb aquesta muntanya i amb la Farga.⁹ És possible que en aquesta decisió hi influís el fet que, en aquell mateix any, el Consell hagués adquirit uns terrenys a la Ribera de la Mar, a l'anomenada plaça dels Canvis, propietat de la família Montcada, per construir-hi la Llotja. L'adquisició d'aquests terrenys a tocar del porxo del Forment és un nou pas en el procés d'ordenació d'aquesta part del front marítim de la ciutat.¹⁰ El 1343 es procedí a l'empedrament de la plaça de l'Oli.¹¹

Al costat d'aquest tipus d'intervencions hi ha les accions empreses en pro de la polidesa dels espais públics. No es tracta d'un tipus de disposició que es pugui

7. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 4 (1317), f. 47, i 6 (1319-1320), f. 44. Recullen la notícia CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 374; CABESTANY I FORT, «Una primera reforma...», pàg. 144-145; i Montserrat MARSINACH TIRVIÓ, «Urbanisme i societat a Barcelona a mitjans segle XIV», dins *Història urbana del pla de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1989, vol. I, pàg. 119-132, especialment la pàg. 122.
8. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 6 (1319-1320), document afegit al f. 44. Vegeu també CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 369, n. 1006, i Josefina MUTGÉ VIVES, «Algunes millores urbanístiques a Barcelona durant el regnat d'Alfons el Benigne (1327-1336)», dins *El Pla de Barcelona i la seva Història. Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, Barcelona, Edicions la Magrana i Ajuntament de Barcelona, 1984, pàg. 161-172, especialment les pàg. 162-163. El cas del carrer de Bonanat Sabater, estudiat per Josefina Mutgé, és interessant, perquè posa de manifest les dificultats amb les quals van topar els membres del Consell per canviar els costums urbanístics de la ciutat. L'any 1324 el Consell va considerar que calia ampliar la sortida d'aquest carrer nou cap al de Jaume Sesfontes, i el rei Jaume II així va ordenar-ho. Però els propietaris afectats van queixar-se i l'any 1328 l'obra encara no s'havia dut a terme. Alfons el Benigne va mirar de resoldre la situació, circumstància que no es va arribar a produir fins el 1330, quan aquest rei va ordenar que fossin desestimades totes les apel·lacions interposades per persones particulars en pro del bé públic. També per aquests anys fou obert el carrer d'en Vidal, però no coneixem exactament les circumstàncies en les quals es va obrir i sembla que el Consell no hi va intervenir (CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 369-370, i MUTGÉ VIVES, «Algunes millores...», pàg. 166-167). En relació amb els ponts del Rec Comtal, vegeu Antonio M. ARAGÓ i Mercedes COSTA, *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Barcelona, Archivo de la Corona de Aragón (Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, XLIII), Barcelona, 1971, pàg. 67-68, doc. 70; es tracta d'un decret del 15 de gener de 1350 signat a Tarragona.
9. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 14 (1338-1339), f. 53; CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 379; Carreras dona la referència del *Llibre Vermell* (*AHCB*, 1G, ms. 14, f. 143).
10. CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 431. Vegeu també J. AINAUD, J. GUDIOL, i F. P. VERRIÉ, *Catálogo monumental de España. Ciudad de Barcelona*, Madrid, CSIC, 1947, pàg. 282-283. Les notícies citades per Ainaud, Gudiol i Verrié procedeixen d'un resum de comptabilitat de les obres de la Llotja de diversos anys (1351-1357), que es troba a *AHCB*, 1B-XIV, *Notularum*, 23 (1356-1371), f. 44r-46r. Vegeu també A. RIERA i G. FELIU, «Activitats econòmiques», dins J. SOBREQUÉS I CALICÓ (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana/Ajuntament de Barcelona, 1992, vol. 3, pàg. 139-272, especialment la pàg. 228, en relació amb l'habilitació de recursos fiscals per pagar la construcció de la Llotja d'ençà de 1339.
11. CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 379. La notícia procedeix de: *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 16 (1342-1343), f. 74.

considerar pròpiament urbanística en el sentit constructiu o edilici del terme, però sí que ens revela el progressiu grau de consciència urbana i una preocupació per l'aspecte de la ciutat. A partir del 1301, quan s'inicia el Llibre del Consell, és possible fer un seguiment detallat d'aquesta normativa.¹² D'altra banda, després de la creació del càrrec dels obrers, també en època de Jaume II, es generà el corpus legislatiu de les *Consuetuds de la ciutat de Barcelona sobre les servituds de les cases e honors*, més conegudes amb el nom d'*Ordinacions d'en Santacília*. Tal com es desprèn del mateix títol, aquestes *Ordinacions* tractaven de qüestions arquitectòniques i d'urbanisme bàsic (conflictes de veïnatge i propietat, etc.), i, en conseqüència, no resulta gaire difícil situar-les ben a prop del marc d'actuació dels obrers de la ciutat.¹³ Fins i tot, malgrat que no consti d'una manera clara en el conjunt de la documentació exhumada fins avui, és prou possible que la principal ocupació dels obrers consistís en el control de l'activitat constructiva corrent a la ciutat.¹⁴

No es pot dir que cada una d'aquestes intervencions tingués, per si mateixa, el caràcter d'obra de gran abast; i tampoc són espectaculars les diverses disposicions del Consell pensades de cara a aconseguir un cert ordre en l'arquitectura, i que la ciutat tingués un aspecte net i polit. Però les distintes actuacions que s'han esmentat fins ara permeten constatar una progressiva implicació del Consell de Cent en la gestió urbanística de la ciutat. En aquest sentit ja apareixen marcades dues grans línies bàsiques d'actuació: la dotació d'infraestructures i serveis (en aquest cas, el proveïment d'aigua potable i la millora de l'abastament de blat i pedra), i la millora i l'ordenació dels espais públics (que inclou, també, l'eixam-

12. Francisco Luís CARDONA CASTRO, «La ciudad de Barcelona en el siglo XIV a través de sus ordenanzas municipales», *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XVII-19, pàg. 57 i seg. Vegeu també CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 384 en relació amb els aspectes de la neteja pública.
13. Sobre les *Ordinacions de Santacília*, vegeu J. F. BOSCA, *Memorial històric*, edició a cura de Jaume Sobrequés i Callicó, Barcelona, Associació de Bibliòfils de Barcelona, 1977, pàg. 23-24 i 161-169; vegeu també J. LALINDE ABADIA, «Ordinacions d'en Santacília», dins *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 1991, pàg. 175-181. En relació amb el tipus de conflicte que les *Ordinacions* pretenien regular, vegeu C. BATLLE, «Els prohoms de la ribera de Barcelona i llurs atribucions en matèria d'urbanisme (segona meitat del segle XIII)», dins *El Pla de Barcelona i la seva història...*, pàg. 155-160.
14. El control sobre aquesta activitat urbana no era absolut, ja que és possible que, d'una banda, no tota la ciutat estigués sota el control del Consell i, de l'altra, que en funció del titular de l'obra, especialment si eren el monarca o el bisbe, el Consell tingués limitat el seu poder, encara que només fos per conveniència política. Per exemple, el 1329 el batlle va ordenar la suspensió de les obres de la catedral a petició del custodi del Palau, ja que els treballs (possiblement, la fonamentació del sector on hi ha la porta de Sant Iu) dificultaven el trànsit pel carrer i molestaven els del Palau. La situació es va resoldre gràcies a la intervenció del rei Alfons. Malgrat que els obrers tenien competència per intervenir als carrers públics de la ciutat i que l'incident es produí en relació amb un carrer públic, en aquest cas no consta que hi fessin res. Sobre aquesta qüestió, vegeu CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 437-444; J. MAS, *Notes Històriques del Bisbat de Barcelona*, Barcelona, Tipografia Jaume Vives, 1906, vol. I (*Taula dels altars y capelles de la Seu de Barcelona*), pàg. 22; N. DALMASES i A. PITARCH, *L'art gòtic, s. XIV-XV*, Barcelona, Edicions 62, 1984, pàg. 60-62, [vol. 3 de la *Història de l'art català*]; i X. BARRAL, *Les catedrals catalanes*, Barcelona, Edicions 62, 1994, pàg. 34-35.

plament de places, l'obertura i l'empedrament de carrers i les diverses disposicions de polidesa urbana).

Les actuacions urbanístiques del Consell de Cent entorn del 1350

A mitjan segle XIV el Consell de Cent mantenia el tipus d'actuacions que havia dut a terme en el decurs de la primera meitat del segle, però, en relativament pocs anys, també va emprendre diverses obres, tant arquitectòniques com urbanístiques, de gran envergadura i forta repercussió o impacte. Dins del primer grup hi poden ser incloses, entre altres intervencions, les millores en alguns dels camins d'accés a la ciutat. El 1349 els obrers de la ciutat, Bononat des Valls i Miquel de Sarrià, dirigiren els treballs de millora del camí que menava al portal d'en Cardona (el de Sant Antoni segons Carreras Candi), treballs dels quals ens consta un pagament de 300 lliures, 8 sous i 10 diners el 6 de gener de 1350. El 1351 es procedí a fer la pavimentació del carrer que anava del portal de la Boqueria a la porta d'en Colom. El 1355 s'intervingué davant de la pescateria nova, situada prop de la vella, a la Ribera per sota del Born i prop del Rec, novament davant de la Boqueria i en altres carrers de la ciutat, així com en el camí de Fraga, que comunicava les pedreres amb la platja de l'altra banda de Montjuïc (l'actual Zona Franca). En aquesta darrera intervenció, hi treballaren els presoners genovesos que eren custodiats a la ciutat. Algunes d'aquestes millores incidiren en espais en els quals ja s'hi havia actuat anys abans, fet que reforça aquesta idea de continuïtat.¹⁵

En l'àmbit arquitectònic, hi hem de situar les obres de construcció de les cases del Consell, la primera dins del recinte de Santa Caterina i la segona a tocar de la plaça de Sant Jaume. El fet que el Consell determinés que necessitava unes dependències pròpies és un clar indicador de la maduresa que havia adquirit la institució municipal com a òrgan de govern, i ambdues construccions poden considerar-se, també, com una mostra de la voluntat d'expressar el poder assolit.

De la primera residència pròpia del Consell en coneixem ben poques coses. El lloc de reunió habitual fins el 1369 era al convent de Santa Caterina, però hi ha dubtes pel que fa als espais concrets que va ocupar-hi el Consell de Cent. Carreras Candi va aportar una notícia del 1351 en la qual s'indicava, sense oferir cap mena de dubte, que el Consell s'havia fet construir unes dependències pròpies dins del convent, amb la voluntat de separar les activitats del Consell de les de la comunitat de frares. Es tracta de l'anotació d'un pagament de 50 lliures de Bar-

15. En relació amb els treballs de millora del camí que menava al portal d'en Cardona, vegeu *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, , 18 (1350-1351), f. 28r; sobre la identificació d'aquest portal amb el portal de Sant Antoni, vegeu CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 354). Al mateix volum del *Llibre del Consell*, f. 52v, hi consta un pagament de 10 lliures el dia primer d'agost de 1351 als obrers de la ciutat per "comensar a empaymentar o empedrar la carrera que parteix de la Riera quiés fora del Portal de la Boqueria e va vers la porta d'en Colom". Pel que fa a les obres del camí de Fraga, vegeu: *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 19 (1354-1359), f. 11r i 14r.

celona el primer de setembre d'aquell any, quantitat que es devia al notari del Consell, P. Sala, "a obs de messions faedores en fer la obra de cobrir la casa hon se ten lo Consell de la dita ciutat, la qual és construhida dins lo Monastir dels prehidadors de la ciutat de Barchinona". Tot i que aquesta referència no ha tingut gaire fortuna, no es tracta d'una notícia aïllada, ja que a aquest pagament se n'han d'afegir tres més –de 25 lliures els dos primers i de 10 el darrer– corresponents als mesos d'octubre, novembre i desembre del 1351. Els dos últims pagaments inclouen la referència a les feines de pintar la coberta i altres zones de la casa. El 17 de març del 1355, el clavari de la ciutat, Pere Bos, va pagar 40 lliures, 17 sous i 2 diners al fuster P. de Sentpere, "per salari seu, de III erquibanchs que ha fets, qui estan dins la Casa del Conseyll construïda en lo monastir dels frares preycadors de barchinona, e per justa e claus dels dits erquibanchs". El privilegi reial signat a Barcelona el 5 d'octubre de 1359 també conté referències a aquesta casa pròpia que el Consell tenia dins del recinte de Santa Caterina; el text diu: "in domo consilii ipsius civitatis in monasterio Predicatorum constructa". No es tracta d'una referència aïllada, ja que en els textos dels acords dels mandatariis barcelonins anteriors a 1369 i recollits al Llibre del Consell, es fa esment explícit d'aquesta casa pròpia dins del recinte de Santa Caterina.¹⁶

S'ha acceptat que a mitjan segle XIV aquest lloc de trobada del Consell era l'anomenada capella de les Verges. La capella s'ha situat prop de la *claustra forana*, que correspon a una part dels solars que s'adquiriren el 1320 per construir-hi el pòrtic davant de l'església, allà on al segle XVII es va fer la porteria del convent. Però les notícies que acabem de referir no parlen en cap moment d'una capella, tot i que tampoc no ens permeten fixar amb tot detall les característiques d'aquesta primera residència institucional pròpia, i ni tan sols ens permeten determinar-ne la localització precisa dins de l'extens conjunt arquitectònic del convent dels predicadors. El que sí es pot establir és que aquesta Casa del Consell s'hauria de localitzar en una ubicació que interferís poc en la vida conventual. També, que hauria disposat d'una sala amb prou superfície per encabir-hi, com a mínim, cent persones.¹⁷ Així mateix, a partir del fet que les escrivanies estiguessin en unes habitacions llogades en un domicili particular, i que els cinc

16. Pel que fa als llocs de reunió del Consell de Cent en la seva primera època, vegeu FONT I RIUS, «Formació del municipi...», pàg. 292. També CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 425, n. 1170. En relació a les diverses notícies documentals vegeu AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 18 (1350-1351), f. 55r, 57r, 59r i 62r respectivament. Pel que fa al pagament dels arquibancs, vegeu també el *Llibre del Consell*, 19 (1354-1359), f. 14r. Quant al privilegi reial, ARAGÓ i COSTA, *Privilegios reales...*, pàg. 114, doc. 198. Les referències a aquesta seu del Consell de Cent al *Llibre del Consell* solen localitzar-se als encapçalaments dels acords amb aquesta expressió o bé una de semblant: "in domo comuni ipsius Civitatis constructa in monasterio predicatorum" (AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 22 (1365-1366), f. Xr).

17. Pel que fa a la capella de les Verges, vegeu AINAUD, GUDIOL i VERRIÉ, *Catálogo monumental...*, pàg. 95. Un simple càlcul, a raó de 4 persones dretes per metre quadrat, permet establir que la superfície útil d'aquesta sala de reunions havia de ser superior als 25 metres quadrats, perquè el Consell estava format normalment per més de cent persones (sabem que el 1301 en foren cent, però el 1366 n'eren dues-centes sis), i es fa força difícil admetre que estiguessin dretes ben juntes l'una al costat de l'altra, sinó més aviat assegudes amb espais de circulació (les dimensions del Saló de Cent original ens remetent a la superfície que calia). Tenint en compte aquestes condicions, doncs, aquest espai, fos o no la capella de les Verges,

consellers de cada any les fessin servir com a lloc de reunió habitual, es pot considerar que aquestes dependències pròpies a Santa Caterina devien limitar-se a una sala de reunió amb els corresponents accessos i poc més.¹⁸ Potser els treballs arqueològics que es duen a terme al recinte de Santa Caterina podran aportar alguna dada interessant sobre aquesta qüestió. En qualsevol cas, que el Consell de Cent hagués decidit que havia de disposar d'una seu pròpia posa de manifest la consistència institucional que havia adquirit l'administració municipal. I no es desdiu de la significació que té aquesta primera seu al convent dels frares predicadors, ja que es tracta de la construcció d'un edifici nou per a una institució nova.

El 1369 un afer de la Inquisició va generar una topada entre el Consell i els dominics, i aquesta circumstància va provocar que el Consell decidís abandonar la seva casa a Santa Caterina. Calia, doncs, trobar un nou espai i, tot i que no fou especialment complicat de fer-ho –ja que es va optar per adquirir la casa on ja hi havia les escrivanies en unes habitacions llogades–, la urgència de la situació va repercutir en la forma del nou edifici, que va ser construït d'una manera progressiva amb successives addicions. Així, doncs, en un primer moment es procedí a la construcció del Saló de Cent, sota la direcció del mestre Pere Llobet (1372-1373) en els albergs adquirits. En anys successius continuaren les obres: a partir de 1378 es treballava en les dependències del Consell de Vint-i-cinc, s'adquiriren altres cases circumdants i el 1399 s'encarregà al mestre Arnau Bargués la façana de la casa. Aquests condicionaments, que provocaren que l'edifici es completés de mica en mica i que no tingués una estructura espacial unitària, encara que sí un programa clar, no foren un fre a la voluntat –perfectament assolida– de construir un edifici notable. És possible que aquesta voluntat hagués nascut a partir de l'incident amb els dominics, però també que aquest incident només l'hagués reforçat i, en certa manera, hagués servit d'excusa o d'incentiu per poder manifestar el prestigi i el poder que ja tenia la institució municipal. En qualsevol cas, el nou edifici responia a uns plantejaments de prestigi i d'afirmació del poder i de la independència del Consell.¹⁹

havia d'ocupar una superfície considerable. En relació amb el nombre de persones que integraven el Consell de Cent, vegeu C. BATLLE I GALLART, «La Barcelona de la baixa Edat Mitjana», dins DURAN I SANPERE (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 1, pàg. 347. De la mateixa autora, també «Vida i institucions polítiques (segles XIV i XV)», dins J. SOBREQÜÉS I CALICÓ (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 3, pàg. 278.

18. Els consellers solien reunir-se en unes dependències que tenien llogades a la casa del notari del Consell, Simó Rovira. Vegeu *AHCB*, 1B-1, *Llibre del Consell*, 18 (1350-1351), f. 47r (8 de juny de 1351): «*Al honrat en P. Bos, clavari dels drets de les imposicions de la ciutat de Barchinona. Donats an Simó Rovira [6 lliures, 9 sous i 10 diners de Barcelona], que han costat de fer les rexes que ha fetes fer a prechs nostres en l'alberch seu, n lo qual sovén venim per tractar sobre los affers de la dita Ciutat*». El 10 de novembre d'aquest mateix any es registra un altre pagament a Simó Rovira pel lloguer d'unes habitacions a casa seva (f. 61r). Vegeu també *AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 6 (1365), f. CXXXr, on consta un pagament de 10 lliures fet pel Clavari Miquel Aguilar a l'esmentat Simó Rovira pel cost del lloguer de la casa «*davall del alberch seu en lo qual los dits Consellers es reuneixen per raó d'affers de la dita Conselleria*» (f. CLXIXr).

19. Pel que fa a la construcció de la casa del Consell: CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 426-430; AINAUD, GUDIOL I VERRIÉ, *Catálogo monumental...*, pàg. 264-266; A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, Barcelona, Curial, 1973, vol. 1 (*La formació d'una gran ciutat*),

L'edificació de la Llotja és un element clau en l'ordenació de l'espai urbà de la façana marítima de la ciutat, tot i que no és l'única construcció de l'àrea. Al costat de la Llotja s'hi ha d'afegir: el porxo del forment, construït amb anterioritat però que va ser ampliat i reformat diverses vegades; l'edifici del General, que ja existia al segle XV i que era on es cobrava el dret de bolla establert a les corts de Montsó de 1362-1363; i més endavant, la Duana, a més d'altres construccions. També es té constància d'altres tipus d'intervencions en aquesta zona de la Ribera, que indiquen amb claredat la intenció de canviar-la. Per exemple, el 1350 el Consell acordà traslladar la pescateria i enderrocar les forques, entre altres fets. Sembla que la iniciativa no va prosperar, ja que el rei va queixar-se perquè considerava que el Consell s'havia extralimitat en les seves atribucions. Tanmateix, anys més tard, ja al 1382, el monarca va autoritzar el trasllat de les forques. A l'inici del segle XV el Consell va determinar desplaçar els fusters del lloc que ocupaven i traslladar-los al costat dels revenedors, per tal d'habilitar un espai adequat per als comerciants de gra estrangers que venien a la ciutat. L'espai fou marcat amb estakes per ordre dels obrers. La construcció d'aquests edificis va significar, efectivament, un procés de canvi en la funció i en la imatge d'aquest espai, que va transformar-se progressivament, i va deixar de ser una àrea preferentment industrial per passar a ser expressiva del poder de la ciutat, especialment en el vessant econòmic. Tot això concordava amb l'articulació institucional del Consolat de Mar i de la Diputació del General. De fet, les nombroses i continuades intervencions a l'obra dels murs del mar, posen de manifest l'interès que tenia el Consell per operar en aquest front, sense oblidar-nos de les dificultats pròpiament constructives derivades dels obstacles naturals del sector. Malgrat tot, es té un cert desconeixement de l'avenç d'aquest procés urbanístic i arquitectònic. A excepció de la Llotja, les altres construccions han desaparegut, i el coneixement específic que se'n té és força limitat, fins i tot ambigu i confús.²⁰

pàg. 281-319. Hi ha referències a les obres de la casa del Consell a *AHCB*, 1B-XXI, *Èpoques*, 2 (1370), f. 172v (3 de desembre de 1370, pagament de 20 lliures) i 173v (5 de desembre de 1370, pagament de 10 lliures). A la mateixa font hi consten dos pagaments de 10 lliures cada un a Pere Llobet per la construcció del Saló de Cent (f. 183r, a 28 de març de 1371, i f. 184v, a 18 d'abril de 1371). En relació amb les obres de la "casa jussana apellada de *XXV*, qui és dins la Casa maior del Consell", vegeu *AHCB*; 1B-XXI, *Clavaria*, 165 (1358-1380), f. LXXXIVv. Es tracta d'un pagament de 253 florins d'or i 10 diners a misser Pere Terré per la fusta, la pedra i altres conceptes en l'obra de la coberta de la Sala del Consell de Vint-i-cinc. Vegeu també Daniel CID I MORAGAS, *El procés de construcció dels palaus reials a Barcelona durant el regnat de Pere el Cerimoniós (1336-1387)*, Universitat de Barcelona, 1994, [tesi de llicenciatura inèdita].

20. Pel que fa als diversos edificis presents en aquesta zona, CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 656-658; s'ha de remarcar que Carreras no deixa gens clar el nombre d'edificis, la funció que tenien ni la cronologia. Així, estableix una Ala dels Draps damunt de la duana, abans de l'habilitació de l'espai damunt dels Pallols que s'havien edificat en temps de Joan I, acabats el 1389. També AINAUD, GUDIOL i VERRIÉ, *Catálogo monumental...*, pàg. 286-294. Pel que fa a l'establiment del dret de la bolla, M. SÁNCHEZ, *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)*, Vic, Eumo/Universitat de Girona, 1995, pàg. 131-134; també les pàg. XVIII-XXI de la introducció escrita per Manuel SÁNCHEZ i Pere ORTÍ a l'edició crítica *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya (Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums, II/4), 1997. Pel que fa a l'intent de trasllat de les forques del 1350, vegeu ARAGÓ i COSTA, *Pri-*

Les primeres notícies documentals sobre les obres de construcció de l'edifici de la Llotja són del 1352; però en aquestes notícies s'indica que és l'obra de la *Llotja nova*, i això fa pensar que havia existit una *Llotja vella*.²¹ En qualsevol cas, dos anys més tard la despesa que havien generat les obres dutes a terme ascendia a 1.425 lliures de Barcelona. Després del 1357 els treballs podrien haver quedat interromputs, tot i que a la documentació no es dona a entendre que l'edifici hagués quedat inacabat. D'altra banda, l'any 1362 es posava la primera pedra de la capella, per una disposició testamentària de Pere de Montcada el 1358, i se la dotava el 7 de juny de 1368. El 1376 es treballava en la coberta de l'edifici de la Llotja nova, mentre es realitzaven altres obres en edificis propers també sota titularitat del Consell. Aquesta activació dels treballs podria relacionar-se amb l'interès del rei per construir unes terceres drassanes a la zona del pla d'en Llull i, en haver-se desestimat aquesta opció, resoldre definitivament la construcció de la coberta de les Drassanes noves. Es tractaria d'un procés de reducció de la importància de les Drassanes velles del Regomir, les quals, d'altra banda, no afavorien l'aire senyorívol que el Consell pretenia donar a aquest espai de la façana marítima de la ciutat. D'ençà del 1380 fins al 1392 es tenen diverses notícies que marquen la continuïtat de les obres a la mateixa Llotja i a la seva rodalia, inclosa una referència gironina del 1386 a un tal Pere Arvey, mestre de la Llotja nova de Barcelona que ha fet fortuna.²²

També dins de l'àmbit urbanístic hi ha les intervencions d'ampliació de diverses places a la ciutat. De totes aquestes actuacions, la més coneguda i estudiada és la de plaça del Blat, executada entre 1351 i 1352, i amb actuacions posteriors a 1357.²³ També es va intervenir a la plaça de Santa Maria del Mar, tal com consta

vilegios reales..., pàg. 95-96, doc. 171: es tracta de la revocació de la instrucció ordenada en contra dels Consellers, signada a Barcelona el 9 d'agost de 1350. Sobre el trasllat definitiu de les forques i la decisió de desplaçar els fusters (de l'any 1403), vegeu de nou CARRERAS CANDI, ara la pàg. 431 (trasllat de les forques) i la pàg. 656, n. 1747 (desplaçament dels fusters el 1403 per fer plaça pels mercaders de gra provençals i estrangers).

21. El que ja no es pot assegurar és si aquesta construcció anterior s'havia aixecat als terrenys adquirits el 1339 (i, per tant, era objecte de reforma el 1352), a una altra banda, o bé, que es tractava d'un edifici habilitat mentre no es construïa la Llotja pròpiament dita.
22. Quant a les obres de la Llotja, vegeu CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 431-432; AINAUD, GUDIOL i VERRIÉ, *Catálogo monumental...*, pàg. 282-289. El 1358 es van instal·lar diversos trabucs de caixa a la Ribera per a la defensa marítima de la ciutat, un dels quals s'ubicà davant de la Llotja Nova (*AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 1 (1357-1358), f. 288r). En relació amb les referències de la dotació de la capella que es construí al costat de la Llotja, *AHCB*, 1B-XXI, *Àpoques*, 2 (1368), f. 25v-26r. El 31 d'octubre de 1376 els consellers feien pagar 30 lliures de Barcelona al fuster Nicolau Oliver pel preu de les 13 fustes que li havien comprat per fer la coberta de la Llotja nova. El 19 de novembre feren un altre pagament, ara a un tal Antoni Torres per unes altres 10 fustes més per la coberta d'una teulada prop de la Llotja (*AHCB*, 1B-XXII, *Albarans*, 4, f. 66v i 68r). La notícia relativa a Pere Arvey la publicà Elies Serra i Ràfols (E. SERRA I RAFOLS, «La nau de la Seu de Girona», *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1947-1951, vol. I, pàg. 185-204, especialment pàg. 189, n. 10, on indica que el nom és inèdit). Tanmateix, aquest nom només apareix en aquesta referència gironina i a Barcelona, de moment, no ha aparegut en cap altre registre documental.
23. Sobre l'eixampla de la plaça del Blat, vegeu CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 374-375. També CABESTANY I FORT, «Una primera reforma...», pàg. 141-154; i MARSINACH TIRVIÓ, «Urbanisme i societat...». El 15 de març de 1358 foren pagades 25 lliures a Pere Roure pels treballs

en diverses notícies de pagaments d'expropiacions i d'enderrocs de cases. Per exemple, el 6 d'abril de 1351 el clavari de la ciutat, Pere Bos, va anotar el pagament de 7 lliures, 2 sous i 10 diners a una tal Constança, dona d'en G. Ayguaviva, en concepte d'indemnització per l'obrador i la taula que aquest darrer posseïa prop del cementiri de Santa Maria del Mar, el qual "*fo per abelliment de la dita ciutat enderrocata*". Per l'agost del mateix any, també foren enderrocats la taula i l'obrador de l'argenter G. Ruvira (o Rovira) pel mateix motiu.²⁴ El 1357 la plaça de Santa Anna també va ser ampliada.²⁵ Així mateix s'ha d'incloure en aquest capítol l'obertura de la plaça Nova davant del portal del Bisbe, al Forn dels Arcs, les obres de la qual van començar l'any 1355.²⁶ Aquestes quatre intervencions tenen en comú que van ser realitzades per a l'embelliment i l'eixamplament dels espais públics de la ciutat, i que portar-les a terme va comportar l'enderroc de nombrosos edificis. És a dir, que s'hagueren de resoldre força expropiacions, amb els consegüents conflictes de propietat, rescat de censos i altres costos econòmics que això comportava. De tota manera, sembla clara la determinació del Consell a l'hora de fer avançar aquestes iniciatives.

En el procés de reforma i d'ampliació de la plaça del Blat, un dels propietaris més afectats fou el draper Romeu de Busquets, el qual cobrà 1.000 lliures d'indemnització per dos obradors que li foren expropiats. La quantitat és força alta i indica que el Consell estava disposat a assumir una despesa elevada; en conseqüència, és difícil imaginar-se algú disposat a pagar una xifra considerable com aquesta si no està convençut del que fa. De més a més, Romeu de Busquets no era un personatge qualsevol, ja que fou diverses vegades membre del Consell de Cent entre els prohoms, conseller diversos anys i, fins i tot, conseller primer el 1356, el 1361, el 1363, el 1366, el 1373 i el 1375. A banda del possible benefici personal —no gens menyspreable—, també es fa difícil de creure que Busquets no estigués d'acord amb la iniciativa.²⁷ Aquesta empenta del Consell també es manifesta amb claredat en el cas de la plaça Nova, ja que entre els afectats directes

que havia sostingut per les obres de la plaça del Blat, fet que ens indica que els treballs continuaven (AHCB, 1B-XI, *Clavaria*, 165 (1358), f. 21r).

24. AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 18 (1350-1351), f. 38v i 54r. Altres referències d'expropiacions de taules i obradors a la plaça de Santa Maria es troben a AHCB, 1B-XXII, *Albarans*, 1 (1356-1357), f. 45v, en una notícia de finals d'abril de 1357.
25. AHCB, 1B-XI, *Clavaria*, 1 (1357-1358), f. 288 i 289, on es refereix l'expropiació d'un alberg afectat per censos. El propietari era el notari Ramon Morell, i el motiu de l'expropiació torna a ser l'eixampla i l'embelliment de la plaça en qüestió. La notícia també apareix a AHCB, 1B-XXII, *Albarans*, 1 (1356-1357), f. 36v i 37r, amb data del 26 d'abril de 1357.
26. El procés d'obertura de la plaça Nova el tractà CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 373. A les referències aportades per Carreras s'hi poden afegir les diverses notícies que es poden localitzar a les *Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Barcelona, Imp. Henrich, 1915, vol. V, pàg. 159-161. Recordem que foren editades pel mateix Carreras, així com altres dades trobades a AHCB, 1B-XI, *Clavaria*, 1 (1357-1358), f. 272r i 274v (un alberg i dos obradors), f. 276 (expropiació d'una casa el 24 d'abril de 1358, per la qual es paguen 72 lliures) i f. 292v-293r (cases que el convent de Santa Clara tenia en propietat al Forn dels Arcs, les quals també són expropiades).
27. En relació amb Romeu de Busquets, vegeu CABESTANY I FORT, «Una primera reforma...», pàg. 150-151, especialment la n. 68. També MARSINACH TIRVIÓ, «Urbanisme i societat...», pàg. 130.

hi havia el bisbe –que va cedir una part del seu hort a canvi d'aigua– i el convent de Santa Clara. En aquests altres casos tampoc consta que la magistratura municipal tingués dubtes de cap mena.²⁸

L'obra de les fonts

La conducció d'aigua de les mines de Collserola a Barcelona, i la construcció de la corresponent xarxa de distribució per la ciutat, és la segona de les iniciatives d'envergadura empreses pel govern municipal en aquests anys de l'entorn de la meitat del tres-cents. La preocupació per resoldre l'abastament d'aigua de Barcelona i la manera mateixa de fer-ho també ens mostren aquest sentit de millora de la ciutat; i ho fan en un registre distint al de les actuacions a les places, ja que l'obra de les fonts fou molt més llarga. D'altra banda, val la pena fer un seguiment detallat de l'establiment d'aquesta infraestructura a la ciutat, ja que així és possible posar de manifest la importància que van tenir aquestes obres, una iniciativa del Consell de Cent que va beneficiar directament els dos altres grans poders presents a Barcelona: el rei i el bisbe.

Les *Rúbriques de Bruniquer* proporcionen una notícia imprecisa en la qual s'indica que aquesta obra d'infraestructura podria haver-se iniciat cap al 1347 o, com a mínim, que entre aquest any i el 1350 el Consell havia destinat 4.033 lliures, 18 sous i 11 diners per pagar les despeses que ocasionaven els treballs d'aquesta empresa.²⁹ També a les *Rúbriques de Bruniquer* es recull la notícia del contracte que va permetre adquirir l'aigua de Can Cortés, a Sarrià, per a la ciutat de Barcelona, que va signar-se el 6 de desembre de 1351. Segurament, doncs, del 1351 al 1356 es degué treballar en la conducció d'aquesta aigua fins a Barcelona a través de canonades amb *espiralls* o respiradors.³⁰ Quan l'aigua canalitzada va arribar a la ciutat, el Consell la va fer conduir successivament a la plaça de Santa Anna, a la Catedral (de manera que s'acomplia així l'acord que permetia l'obertura de la plaça Nova) i a la plaça de Sant Jaume, on es treballava el 1358.³¹

La font de Santa Anna estava ubicada al capdavall de la plaça, a prop del pou d'En Moranta; és a dir, aproximadament al trencall entre l'actual avinguda del Portal de l'Àngel i el carrer de Cucurulla (allà on actualment encara hi ha una font). La construcció d'aquesta font també va comportar diverses expropiacions i

28. A les *Rúbriques de Bruniquer*, vol. IV, pàg. 268, es recullen les mides de l'espai cedit pel bisbe, el qual feia 10 canes d'est a oest i 8 canes de nord a sud. És a dir, un solar d'aproximadament quinze metres i mig per gairebé dotze metres i mig, o bé uns 192 metres quadrats.

29. *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. IV, pàg. 267.

30. P. VOLTES BOU, «Las fuentes antiguas de Barcelona», *Barcelona, divulgación histórica*, XIII (1970), pàg. 79-81. També *Rúbriques de Bruniquer...*, IV, pàg. 267.

31. *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. IV, pàg. 267-268 i CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 373, n. 1022 (aquest darrer autor en relació amb els acords entre el Consell i el Capítol, en els quals es contractava una permuta de terrenys del bisbe per proveïment d'aigua). Sobre la seqüència inicial de les obres, vegeu *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 18 (1350-1351), f. 27v, 33v, 38v, 40v, 46r, 50v, 52v, 53r, 54v i 58v; es tracta de referències del període que s'inicia el 16 de gener de 1350 i conclou el 8 d'octubre de 1351. En aquesta etapa fou nomenat administrador de les obres Nicolau Samarés, qui va gestionar una inversió total de 2.520 lliures.

enderrocaments, que també poden vincular-se amb els de les obres d'eixampla i millora de la plaça. Entre les propietats afectades n'hi havia del notari Ramon Morell i d'un tal Pallarès, les quals sembla que s'haurien expropiat el 1355 i enderrocat l'any següent, mentre que l'import de les indemnitzacions s'hauria liquidat en anys successius.³²

A la plaça Nova, conjuntament amb les obres d'obertura del nou espai públic, s'hi construï un espirall i se cedí l'aigua corresponent al bisbe i al capítol, possiblement amb un repartidor. Finalment, a la plaça de Sant Jaume també calgué enderrocar algun edifici, per fer la font i l'aljub general, que es conegué com a Casa de les Fonts. Aquestes dues accions a les respectives places van ser fetes paral·lelament. El 20 de febrer de 1357 el clavari, Miquel Aguilar, va pagar un total de 50 lliures i 18 sous per l'enderroc de dues cases, una a la plaça de Sant Jaume, propietat d'un tal Garrofar, i l'altra al Forn dels Arcs, propietat d'Enric Lorès; a la fi del mateix any encara, el 18 de desembre, es tornaren a anotar altres pagaments per aquest mateix motiu. També el 1357 els estimadors de propietats designats pel Consell, P. Romeu i Jaume d'Argentona, indicaren al clavari que s'havien de pagar 20 lliures a Bertran des Vall pels desperfectes que li havien ocasionat en un alberg de la seva propietat les obres de l'espirall del Forn dels Arcs. Ja el 1356 calgué pactar novament amb el capítol de la Catedral, perquè diverses propietats que calia enderrocar a la plaça de Sant Jaume estaven sotmeses a censos que pertanyien a l'altar de Santa Margarida, a la Seu, els quals calia rescatar. I encara el 1359 foren de nou anotades diverses quantitats de despesa relacionades amb les expropiacions relacionades amb les fonts i l'obertura de la plaça Nova.³³

L'any 1367, es va endegar una nova campanya en aquesta obra, amb l'ampliació de la xarxa i la construcció de noves fonts. A partir del 1361 s'havia resolt com proveir d'aigua l'obra dels murs a partir d'aquesta xarxa, i també s'havien completat les actuacions amb algunes obres de manteniment i de millora. El dia 3 de febrer de 1364 el clavari va anotar un pagament de 5 lliures a G. Pich, escrivà de l'obra de les fonts, per despeses menors vinculades amb aquest tipus d'obra. L'11 de març del mateix any es pagaven 1 lliura i 18 sous a na Francesca, dona d'en P. Castellar, traginer de la plaça Nova, pel treball d'aquest darrer en l'enllosat que s'havia fet davant de la font de la plaça de Santa Anna. I el 16 de juny el clavari apuntava una nova despesa, en aquest cas a càrrec de Pere Tarsa-

32. En relació amb les expropiacions efectuades per la construcció de la font de la plaça de Santa Anna, vegeu *AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 1 (1357-1358), f. 289v. La notícia fa referència a un pagament de 20 lliures del 25 de maig de 1355. Vegeu també *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. IV, pàg. 268, i CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 392 i 393, especialment la n. 1097, en la qual cita dues referències més del primer llibre de *Clavaria*.

33. *AHCB*, 1B-XXII, *Albarans*, 1 (1356-1357), f. 14r i 16v; 1B-XI, *Clavaria*, 1 (1357-1358), f. 266 i 271r, 283r (10 de març de 1358), 284v i 347v-348r; Consell de Cent, *Clavaria*, 2 (1359), f. 26v-27r (6 de juny de 1359). Pel que fa a l'existència d'un repartidor a la zona de la plaça Nova, *Clavaria*, 10 (1371-1372), f. LXXIXr: "Item, done e pague ab albarà dels dits honrats Consellers, scrit en barchinona a XIII dies de maig l'any M CCC LXXII, an P. Taraschó, scrivà de la obra de la aygua qui destilla en la plaça de Sent Jaume, ço és, del repartiment qui-s fa en la plaça nova, a ops de messions per ell faedores en la dita obra, qui fera destruïda, segons que appar en lo dita albarà, lo qual cobre en semps ab apocha. E les quals li pague a XV de maig del dit any ____ XXV lbs".

chó, escrivà d'aquesta i altres obres de la ciutat –incloses les muralles–, per pagar les 4 canes de tub de coure, aproximadament uns 6 metres, que s'havien hagut de menester per canalitzar l'aigua de les fonts a la plaça de Santa Anna.³⁴

Pel mes d'abril del 1367 es van iniciar les obres d'una primera derivació, que havia de dur aigua de la Casa de les Fonts de la plaça de Sant Jaume cap a la plaça de Sant Just on, novament, fou necessari fer expropiacions i enderrocs. La primera notícia sobre l'obra de la font de Sant Just, i de la corresponent conducció d'aigua des de la plaça de Sant Jaume, és un pagament de 25 florins d'or d'Aragó al mestre major de la Seu, Bernat Roca, del dia 6 d'abril de 1367. Les obres van allargar-se fins a l'inici del 1369, ja que es registren pagaments d'una manera continuada fins a aquestes dates. La conducció es va fer a través d'una canalització soterrada de 35 canes de llarg, més de 54 metres. A les *Rúbriques de Bruniquer* s'indica que el segon semestre d'aquell any el Consell va rescatar un cens d'una propietat que s'havia d'enderrocar per poder fer aquesta font, i, també, que el mes de novembre de 1367 es van pagar 56 lliures d'indemnització per uns albergs que s'havien expropiat a un tal Jaume Burgués. El 9 de febrer de 1368 es lliuraven a Guillem ça Via, escrivà d'aquesta obra, 500 sous per pagar les despeses que generava. A partir del mes de juny del mateix any i fins al mes de desembre es registren pagaments, normalment amb una freqüència setmanal, que fluctuen entre les 45 i les 21 lliures. Sovint, però, estan identificats amb despeses de l'obra dels murs, fet que dificulta l'apreciació de l'import que els correspon.³⁵

A partir d'aquí, també es va proveir d'aigua corrent els dos palaus reials –Major i Menor–, ja que el rei i la reina així ho van sol·licitar, es va fer construir la font la plaça del Blat i, des del Palau Reial Menor, es va fer arribar aigua a Framenors. La conducció cap al Palau Reial Major es va dur a terme el 1370, novament sota la direcció tècnica de Bernat Roca.³⁶ La primera notícia de l'obra de la font de la plaça del Blat és del 31 d'agost de 1369, i inicia una sèrie de pagaments setmanals a l'escrivà de les obres, Pere Teraschó, que conclouen el 6 de setembre de 1370. La major part d'aquests pagaments tornen a aparèixer associats amb pagaments per l'obra dels murs, i poden ascendir a 80 o 85 lliures. Ara, però, es pot

34. En relació amb el proveïment d'aigua per a l'obra dels murs, *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 21, f. XXVIIIr (el 3 de setembre de 1361 el Consell ordena que ningú gosi prendre l'aigua de les fonts que es destina a les obres dels murs), i f. 73v-74r (dimarts 18 d'abril de 1363 el Consell ordena que ningú gosés prendre aigua “de la aygua de la font qui's passe per lo carrer dels orps, la qual aygue passa per lo dit carrer a obs de la obra del Mur del Portal de Jonqueres”). Pel que fa a les obres de manteniment i millora, *AHCB*, 1B-I, *Clavaria*, 4-5 (1363-1364), f. 109r, 110v i 144.

35. *AHCB*, 1B-XXII, *Albarans*, 2 (1366-1367), f. 19r, 28r, 36r, 40r i 48r. Vegeu també *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. IV, pàg. 268, i *AHCB*, 1B-XXI, *Àpoques*, 2 (1367-1368), f. 11v, 26r, 27v-28r, 29v-30r, 30v, 31r, 32, 33v, 34v, 44r, 48, 53v i 60r; aquesta darrera anotació de despesa, de 21 lliures, també apareix a *AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 8 (1368-1369), f. 61v. La darrera notícia torna a ser un pagament a Bernat Roca, en aquest cas de 41 lliures, 6 sous i 6 diners, anotats el 23 de juny de 1369 (*AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 8 (1368-1369), f. 131v).

36. Sobre l'aportació d'aigua al Palau Reial Menor, vegeu *AHCB*, 1B-XXII, *Albarans*, 2 (1366-1367), f. 17v, i *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. IV, pàg. 268-269. En relació amb la conducció cap al Palau Reial Major, vegeu *AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 9 (1370), f. 164r, 173r i 180v. Els pagaments a Bernat Roca eren de 4 sous diaris, i ascendiren, entre els mesos de setembre i novembre, a 150 lliures.

precisar que, quan la quantitat anotada es refereix exclusivament a l'obra de la font, no sobrepassa les 20 lliures. La primera notícia relativa a la conducció cap a Framenors des del Palau Reial Menor és del 14 de febrer de 1370; es tracta d'un pagament de 100 lliures a l'escrivà Esteve de Canyelles per fer anar l'aigua del Palau al carrer de Simó Oller. El desenvolupament de les obres es pot seguir fins al mes d'octubre d'aquest darrer any.³⁷

També dins del 1370 es van iniciar els treballs per fer un *trestellador*, és a dir una comporta o clau de pas, a la plaça de Santa Anna, per al qual es feren servir canonades de coure. Aquestes obres del *trestellador* les van dirigir Pere Teraschó, en la part administrativa, i Bernat Roca, en la part tècnica. Els pagaments, d'una freqüència setmanal, presenten una fluctuació entre les 5 i les 21 lliures. S'inicien el 8 d'agost del 1370 i la darrera anotació és del 24 d'abril del 1372, any, aquest darrer, en el qual es procedí a fer millores en les conduccions de la plaça Nova. Sis anys després encara es milloraren les instal·lacions de la plaça de Sant Jaume amb una ampliació que va comportar noves expropiacions, com la de l'alberg de misser Pere Terré, pel qual Jaume Burgués, administrador general de les obres de murs i valls de la ciutat, va manar que se'n paguessin 275 lliures. Ja al segle XV s'amplià novament la xarxa de distribució amb la construcció de noves fonts a altres punts de la ciutat.³⁸

Inicialment els treballs de l'obra de les fonts estigueren sota la direcció d'un administrador general. Aquest càrrec el va ocupar Nicolau Samarès el 1351, un personatge que també apareix documentat entre la nòmina dels prohoms que foren membres del Consell de Cent en aquesta època, i del qual també se sap que va formar part de la comissió que havia de valorar les propietats que s'havien d'expropiar a la plaça del Blat amb motiu de la seva ampliació. Més endavant sembla que el dia a dia dels treballs fou responsabilitat dels *escrivans de l'obra de les fonts*, com ara Pere Riarola (1355-1358), Bernat Pujades (d'ençà del 1358) i, a partir del 1364, G. Pich. En aquest darrer any, però, ja es pot constatar la identificació comptable i administrativa amb l'obra dels murs i valls. Sembla, doncs, que els *escrivans de les obres dels murs* haurien assumit la direcció administra-

37. Vegeu, en relació amb la font de la plaça del Blat, *AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 8 (1368-1369), f. 145r, 146r, 148r, 153v, 154v, 156r, 158v, 159v i 162; i 9 (1370), f. 74v, 76r, 77r, 79r, 83v, 87v, 91v, 94v, 98v, 102v, 108r, 111r, 113v, 119r, 121r, 123r, 125r, 126v, 128r, 132r, 140r, 141v, 145v, 149r, 153r, 156r, 158r, 160r i 162v. Pel que fa a la conducció d'aigua a Framenors, *Clavaria*, 9 (1370), f. 79v, 159r, 165v, 170r i 175r.

38. Sobre les obres del *trestellador* de Santa Anna, vegeu *AHCB*, 1B-XI, *Clavaria*, 9 (1370), f. 153r, 156r, 158r, 160v, 163r, 165r, 166r, 171r, 172r, 174v, 175r, 176r, 177r, 179v, 182r i 183v; *AHCB*, 1B-XXI, *Àpoques*, 2 (1369-1371), f. 172v, 176r, 177, 178, 179, 180, 181-183, 184, 185, 186v, 187 i 188; *Clavaria*, 10 (1371-1372), f. 42r, 45r, 52r, 53v, 54v, 56, 57v, 59v, 60v, 62r, 64v, 67r, 69v, 70v, 73r i 75r. En relació amb les canonades de coure, vegeu *Clavaria*, 10 (1371-1372), f. 56; el tub en qüestió va costar 57 lliures i 8 sous, que foren pagades el 26 de gener de 1372 a qui el va fer, Joan des Puig. Pel que fa a Bernat Roca, apareix citat directament com a mestre del *trestellador* de Santa Anna a *Clavaria*, 10 (1371-1372), f. 59v, i novament al f. 108v, on s'indica que va cobrar 35 lliures per aquests treballs. Quant a les millores introduïdes a la plaça Nova, vegeu *Clavaria*, 10 (1371-1372), f. 79r, 81r i 118r, i a les de la plaça de Sant Jaume, *Clavaria*, 165 (1358-1378), f. 84v. En relació amb les fonts construïdes ja al segle XV, vegeu *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. IV, pàg. 269-271, i CARRERAS, *La ciutat de Barcelona*, pàg. 393-395.

tiva de les obres de les noves instal·lacions, mentre que Pich hauria estat el responsable de la xarxa que ja funcionava.³⁹ S'ha de remarcar, d'altra banda, que aquesta absorció per part de les obres dels murs justifica el poc –per no dir nul·l–protagonisme dels obrers de la ciutat en tot aquest procés, almenys, fins al 1372. Finalment, i en clar contrast amb aquesta articulació administrativa canviant, s'ha de remarcar que el responsable tècnic d'aquesta infraestructura urbana fou, la major part del temps, una única persona: Bernat Roca.⁴⁰

Un assaig interpretatiu: la incidència de la pesta negra

El repàs que hem fet d'aquest seguit d'actuacions del Consell de Cent en matèria d'urbanisme permet constatar que, efectivament, es va produir un canvi entorn del 1350, ja que a partir d'aquest moment es va incrementar notablement l'abast de les iniciatives endegades. Ara bé, la major ambició d'aquestes iniciatives no desdii de les línies d'actuació que el Consell havia fixat d'ençà de començament de segle: dotació d'infraestructures i serveis, i millora dels espais públics. És més, algunes d'aquestes accions no eren altra cosa que l'activació de projectes ja pensats i, fins i tot, ja iniciats, que no havien pogut ser executats o completats. En aquest sentit, doncs, es pot considerar que les grans actuacions empreses a partir de mitjan segle reflecteixen el procés de maduració de la responsabilitat del Consell de Cent en matèria d'urbanisme.

Per entendre les característiques d'aquest procés, però, cal tenir present que aquesta capacitat d'actuació era una competència nova, en el marc d'una institució també nova. La societat barcelonina –i especialment els mateixos prohoms– no partia d'uns precedents clars que asseguressin uns referents, uns models, una tradició prou definits en aquest àmbit. Més aviat al contrari: els prohoms tenien interessos creats en relació amb l'ús del sòl, i si hi havia precedents d'alguna mena, aquests eren els d'actuacions de particulars en defensa dels seus interessos. I en aquest sentit, la novetat va més enllà del fet jurídic i administratiu, perquè l'habilitació de les capacitats del Consell en matèria d'urbanisme també va significar un canvi de mentalitat –almenys en la minoria dirigent–, a partir del moment en què es va reconèixer que hi havia un bé comú per damunt dels interessos individuals. Al costat dels altres poders actius a la ciutat, ara era el primer cop que, com a mínim, un sector de la població podia influir directament en la

39. En relació amb Samarés (o Çamarés), vegeu *Memorial...*, pàg. 62 i 64-65, i CABESTANY I FORT, «Una primera reforma...», pàg. 146. Pel que fa a Pere Riarola, *AHCB*, 1B-1, *Llibre del Consell*, 19 (1354-1355), f. 10v, 13r, 14v, 16v, 28r, 35r i 42v (són notícies que van del mes de gener al mes de novembre de 1355), i 1B-XXII, *Albarans*, 1 (1356-1357), f. 14r i 22r (notícies de febrer i març de 1357). En relació amb Bernat Pujades, 1B-XXII, *Clavaria*, 165 (1358), f. 6r i 35v, on es recullen pagaments a Bernat Pujades de 25 lliures el primer de febrer, i de 50 lliures el 24 de maig, i el f. 18r, on consta la liquidació de 13 lliures i més de deu sous –l'original està en mal estat i no es pot identificar amb claredat la xifra– a P. Riarola, les quals se li devien per la seva gestió en la construcció de la font de la plaça de Sant Jaume.

40. En relació amb Bernat Roca, vegeu E. ORTOLL, «Bernat Roca, un artífex pluridisciplinar», dins *L'artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 1999, pàg. 271-293. Es tracta de la darrera aportació a aquesta qüestió i inclou un apartat específic sobre l'obra de les fonts de Barcelona.

forma de tota la ciutat o d'una gran part d'ella. I l'argument a partir del qual es reconeixia aquesta competència era l'interès públic.

És lògic, doncs, que existís un període d'adaptació o de transició, i que amb el pas dels anys, sense oblidar l'increment de la quota de poder assolida pel Consell i la influència que degué tenir aquest increment en el terreny de la gestió urbanística, s'emprenguessin projectes més ambiciosos. En aquest context, es pot justificar tant la tendència del Consell a actuar amb cautela, especialment en els primers anys, com la progressiva adquisició d'una major seguretat en les iniciatives endegades. I més enllà d'això, també és lògic que fos difícil emprendre actuacions, per la lentitud dels procediments i els costos que implicava qualsevol operació; és a dir, els mateixos motius pels quals avui continua sent difícil culminar qualsevol acció urbanística.

Però tot això no explica el canvi que es va produir entorn del 1350. Precisament, la posada en marxa a partir d'aquest moment de successius projectes que fins aleshores no s'havien pogut fer planteja un canvi d'ambient: el Consell, sense revelar dubtes en les accions que empenia, mai no havia hagut de resoldre tantes expropiacions com en aquests anys, ni havia hagut d'emprendre amb tanta celeritat i eficàcia un alt nombre d'accions tan costoses en un marge de temps tan curt. D'acord amb això, caldrà tenir en compte la possibilitat que hi hagués hagut un factor extraordinari que hauria fet canviar la situació. Si es busca un fet poc usual, que hagués pogut influir decisivament en el conjunt de la societat de mitjan segle XIV a Barcelona, no s'ha de pensar gaire: la pesta negra de 1348 domina aquest capítol.

La pèrdua de població provocada per l'epidèmia degué representar, d'una banda, un alliberament de propietats i, de l'altra, una concentració d'aquestes propietats en els supervivents, dins del grup dels que les tenien ja abans. En qualsevol cas, tot i que la ciutat va recuperar una part de la població gràcies a l'afluència de gent procedent de les zones rurals, és difícil imaginar-se una ciutat completament plena. És a dir, que, malgrat que encara no es coneix prou bé com es va traduir aquest canvi de situació en el mercat immobiliari, segurament van quedar cases buides. De més a més, alguns historiadors han apuntat el fet que una part de la propietat alliberada fou redistribuïda a través de la subdivisió dels espais. Així, un habitatge unifamiliar es dividia en diversos pisos de lloguer o de propietat. És possible que el Consell de Cent, que estava en mans de persones amb interessos dins d'aquest món immobiliari, hagués considerat que aquests canvis li donaven peu a intervenir.⁴¹

41. Jean GAUTIER-DALCHÉ, «La peste noire dans les États de la Couronne d'Aragon», *Bulletin Hispanique* (Bordeaux), 64 bis (1962), pàg. 65-80. Vegeu també Jaume SOBREQÜÉS, «La peste negra en la Península Ibérica», *Anuario de Estudios Medievales*, 17 (1970-1971), pàg. 75-82 i 98-100. Inclou aquest fenomen en un context històric més ampli Ramon D'ABADAL, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1972, especialment al capítol «La Pesta i les seves conseqüències», pàg. 35-46. Dins d'aquest mateix tipus de tractament més global, vegeu Carme BATLLE, *L'expansió baixmedieval...*, pàg. 251-257, especialment les dues darreres. En relació amb el cas barceloní, Joan-F. CABESTANY I FORT, «L'evolució demogràfica de la ciutat de Barcelona», dins J. SOBREQÜÉS I CALLICÓ (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 3, pàg. 85-90. Després de gairebé quinze anys de la pesta, sabem que encara quedaven cases sense habitar a la ciutat, les quals havien quedat buides arran de l'epidèmia. Vegeu Amada LÓPEZ DE MENESES, «Documentos acerca de la Peste Negra en

És possible que l'epidèmia incidís d'altres maneres en l'embranchada urbanística que va emprendre el Consell de Cent. Per exemple, el primer d'octubre de 1351 el Consell de Cent va acordar un seguit de disposicions que afectaven els oficis de mestre de cases, lambart o picapedrer i de manobre. S'hi s'estipulava que el salari dels mestres i dels lambarts no podia superar els tres sous diaris, i el dels manobres, dos. En aquesta mateixa disposició s'establia que els cònsols de l'ofici també tenien la potestat de "*tatxar salari a aquells qui segons lur viarés deguen menys pendre*".⁴² La qüestió és, dins dels oficis de la construcció, a qui afectava aquesta potestat, quan s'havien fixat ja els salaris dels perfils pròpiament professionals de mestres de cases, picapedrers i manobres. És possible, tot i que és un extrem que no podem confirmar, que una part d'aquests nous habitants procedents del camp busquessin feina i, sense tenir una especialització en cap ofici urbà concret, la trobessin en les diverses obres que estaven en marxa a Barcelona, incloses les d'iniciativa pública. Si aquest és el cas, la decisió de començar diverses obres hauria incorporat, també, un cert component de preocupació social, perquè, en la mesura que s'hauria contribuït a *regularitzar* (per dir-ho d'alguna manera) la situació d'un nombre indeterminat d'aquests nous habitants, es resolva un problema per a la pau social de Barcelona.⁴³

los dominios de la Corona de Aragón», *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, VI (1956), pàg. 291-447. En aquest recull documental López de Meneses va incloure una carta de l'infant Joan de l'any 1363, en la qual ordenava al veguer de Barcelona que fes tapiar les portes d'uns albergs situats al carreró de les Voltes d'en Queralt, prop del convent dels Predicadors, que havien quedat abandonats des dels temps de la pesta i s'havien convertit en un racó per a malfactors i prostitutes. Es tracta del document núm. 152, pàg. 428-431. Però també coneixem exemples de subdivisió d'habitatges unifamiliars en diverses unitats de propietat horitzontal. Un cas d'aquestes característiques fou estudiat per Manuel Riu: l'any 1366, Clara Tordera, filla i hereva de Bernat Mascarell, mort durant la pesta, va transformar l'habitatge familiar en diversos pisos, que va vendre; precisament, la façana d'aquesta casa donava a la plaça Nova després que s'obris aquesta plaça (Manuel RIU RIU, «La financiación de la vivienda, propiedad horizontal y pisos de alquiler en la Barcelona del siglo XIV», dins *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Madrid, Universidad Complutense, 1985, vol. II, pàg. 1397-1405). En relació amb els costos dels habitatges de propietat i de lloguer, vegeu Teresa VINYOLES I VIDAL, *La vida quotidiana a Barcelona vers el 1400*, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1985, pàg. 58-60 i 71-73. Sobre la mateixa qüestió, vegeu també Jordi GÜNZBERG MOLL, «Primeros arrendamientos de fincas en la Barcelona medieval», *Miscelània de Textos Medievales*, 7 (1994), pàg. 1-33.

42. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 18 (1350-1351), f. 22v i 23. Aquesta mesura, que a diferència d'altres disposicions del Consell no es repeteix en anys successius, pot ser interpretada com una mesura destinada a limitar la inflació en un àmbit laboral significatiu per a la ciutat.
43. Joan J. BUSQUETA I RIU, «L'atracció de la ciutat de Barcelona respecte dels habitants del Pla: alguns exemples relatius a Sant Andreu de Palomar (s. XIV)», *Universitas Tarraconensis*, X (1992), pàg. 55-66. Busqueta exposa amb claredat la problemàtica que planteja aquesta qüestió ja que, si d'una banda, és cert que "*Barcelona es tornava a poblar després de les pestes amb gent nouvinguda d'arreu, però, especialment, amb pagesos procedents del Pla*", també ho és que "*dissortadament, del sector potser més nombrós, és a dir, dels membres de les capes més humils que acudien a la ciutat cercant treball o protecció i que s'instal·laven, en el millor dels casos, com a jornaleros ocasionals, a penes si en tenim referències documentals*". Així mateix, en relació amb els jornaleros ocasionals, també coneguts com a *bergants* o *guanyadiners*, vegeu la tipificació que se'n fa a RIERA I FELIU, «Activitats econòmiques...», pàg. 152.

I també dins d'aquest capítol de la possible influència de la pesta en l'activació de les iniciatives urbanístiques del Consell, no es poden desestimar les inquietuds per la salubritat de la ciutat. I, quant a aquest punt, l'obra de les fonts de la ciutat és, potser, l'exemple més clar de tots: la construcció d'una nova xarxa de proveïment d'aigua a diversos punts de la ciutat, sota el control del mateix Consell, adquireix un sentit especial després d'una crisi sanitària tan contundent. De fet, sabem que a partir del 1350 el Consell tenia contractat un metge, que el 1377 va fer enderrocar els molins perquè eren insalubres, i que després del 1401 es va emprendre la construcció del nou hospital de la Santa Creu. Tots aquests fets posen de manifest el manteniment d'aquesta preocupació sociosanitària.⁴⁴

Amb tot, no es pot considerar que la pesta hagués estat l'element creador o directament generador de totes aquestes grans empreses arquitectòniques i urbanístiques del Consell de Cent a partir del 1350. La trajectòria urbanística del Consell ja estava definida abans de l'epidèmia, en la mesura que, si fou possible endegar unes actuacions extraordinàries en aquests àmbits després del desastre, és que el pensament i la planificació sobre la ciutat, pel que fa al seu funcionament i al seu aspecte, estaven prou desenvolupats entre la classe dirigent. La pesta, a més de ser un fet pertorbador, degué actuar més aviat com un element precipitant, un desencadenant, un catalitzador. Al capdavant el Consell no va inventar-se res, sinó que va activar projectes i idees, i va ampliar-ne l'abast i els va fer evolucionar en alguns casos. Així, doncs, el conjunt d'actuacions urbanes, urbanístiques i arquitectòniques empreses pel Consell de Cent en el decurs del segle XIV posa de manifest que s'anava vers una transformació de la ciutat. El que no es pot esperar és que des d'un bon començament s'emprenguessin unes grans actuacions –i més encara quan es tractava de donar els primers passos en un terreny pràcticament inèdit– quan, fins i tot avui, pot resultar força complicat culminar determinades iniciatives.

44. La relació entre l'obra de les fonts i la pesta ja va ser posada de manifest per CABESTANY I FORT «L'urbanisme català a la Baixa Edat Mitjana», dins *Evolució urbana de Catalunya...*, pàg. 37-49, especialment les pàg. 43 i 44. Pel que fa a la contractació d'un metge per part del Consell, *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. IV, pàg. 319, on es refereix que el Consell la contractà durant deu anys de Ramon de Tesarach, mestre en arts i en medicina. El 26 de juny de 1368 el Consell va decidir canviar el contracte que tenia amb el mestre en medicina A. Gerina després d'anys de servei públic, pagat mitjançant una pensió del Consell, i, al mateix temps, contractar un segon metge, el mestre G. Coltaller (*AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 23 (1367-1368), f. LVIII). Quant a la decisió d'enderrocar els molins d'en Malla i el de Bertan Çamuntada (23 de desembre de 1377), vegeu *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. V, pàg. 106.